

Κεφάλαιο 4

Ο ευρωπαϊκός κόσμος και η Ελλάδα μέχρι τα μέσα του 19ου αιώνα

Στο πρώτο μισό του 19ου αιώνα η Βιομηχανική Επανάσταση διαδίδεται και φέρνει μεγάλες αλλαγές σε πολλές ευρωπαϊκές κοινωνίες. **Νέες τεχνικές** και **ανακαλύψεις** κάνουν πιο εύκολες τις μεταφορές και την επικοινωνία ανάμεσα στους ανθρώπους. **Πολλοί μετακινούνται** από την ύπαιθρο στις πόλεις ή μεταναστεύουν σε άλλες χώρες ή σε άλλες ηπείρους. Παράλληλα η **απόλυτη μοναρχία** επιστρέφει σε πολλά ευρωπαϊκά κράτη. Σε όλη όμως την Ευρώπη διάφορες κοινωνικές ομάδες ζητούν ισότητα, περισσότερα δικαιώματα και εθνική αυτοδιάθεση (δηλαδή να μπορεί κάθε έθνος να αποφασίζει μόνο του για την τύχη του). Όλα αυτά οδηγούν σε **επαναστάσεις** το **1820**, το **1830** και το **1848**. Την ίδια εποχή στην **Ελλάδα** βασιλεύει ο **Όθωνας** (1833–1862). Το νέο ελληνικό βασίλειο προσπαθεί να οργανωθεί, αλλά αντιμετωπίζει μεγάλα **κοινωνικά** και **οικονομικά προβλήματα**. Ο τρόπος με τον οποίο κυβέρνησε ο Όθωνας και τα προβλήματα αυτά έφεραν μεγάλη δυσαρέσκεια και τελικά τον ανάγκασαν να φύγει από τη χώρα.

A. Η Βιομηχανική Επανάσταση αλλάζει τις ευρωπαϊκές κοινωνίες

Στο πρώτο μισό του 19ου αιώνα όλο και περισσότερα κράτη αναπτύσσονται βιομηχανικά. Με τις νέες τεχνικές οι άνθρωποι παράγουν περισσότερα αγαθά και γίνονται αλλαγές στην **εργασία**, τις **μεταφορές** και τις **επικοινωνίες**. Οι **βιομηχανικές χώρες ανταγωνίζονται** μεταξύ τους, ενώ μεγαλώνουν οι διαφορές ανάμεσα σ' αυτές και στις λιγότερο αναπτυγμένες χώρες, που παραμένουν αγροτικές. Οι πόλεις γίνονται μεγαλύτερες και πολλοί πληθυσμοί μετακινούνται μέσα στην Ευρώπη αλλά και έξω από αυτή. Δημιουργείται ένα νέο κοινωνικό στρώμα, οι **εργάτες**, και στις ευρωπαϊκές κοινωνίες κυριαρχούν σιγά σιγά οι **αστοί**, που ζητούν να συμμετέχουν στην πολιτική εξουσία.

Για την αρχή της Βιομηχανικής Επανάστασης μιλήσαμε στις σ. 29-30.

4.1

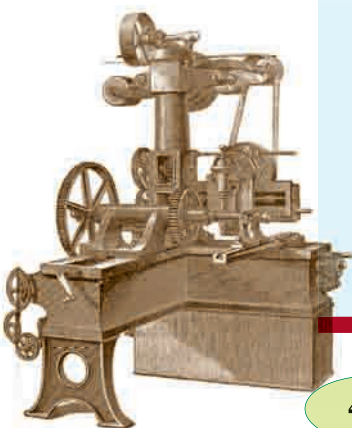

Η πρώτη ραπτομηχανή, εφεύρεση του Γάλλου Μπαρτολομέ Τιμονιέ το 1830.

4.2

Η Βιομηχανική Επανάσταση στην Ευρώπη (1760–1840)

Στο πρώτο μισό του 19ου αιώνα οι Βρετανοί τεχνίτες φτιάχνουν τις καλύτερες μηχανές για τη βιομηχανία. Μεταφέρουν μάλιστα τις νέες τεχνικές σε άλλες χώρες. Από τα μέσα περίπου του 19ου αιώνα, η Γαλλία, το Βέλγιο, τα γερμανικά κράτη και οι ΗΠΑ άρχισαν να κατασκευάζουν τις δικές τους μηχανές και να τις εξάγουν μαζί με τεχνικές γνώσεις στον υπόλοιπο κόσμο.

4.3

Χαρακτικό του 19ου αιώνα με μηχανή κατασκευασμένη στις ΗΠΑ.

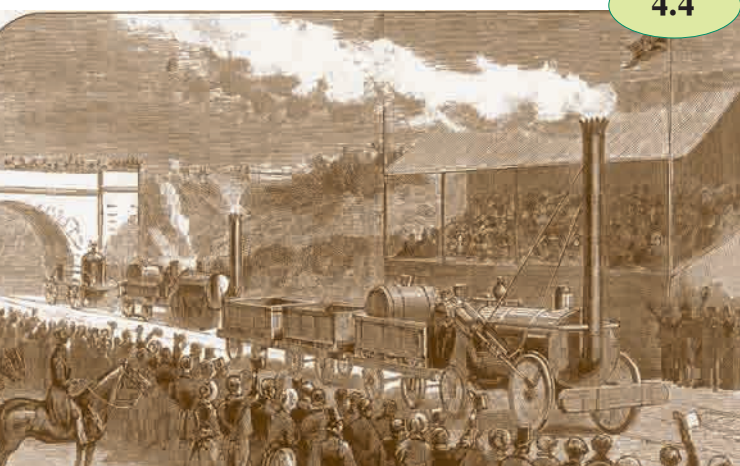
Η Βιομηχανική Επανάσταση δεν εξαπλώθηκε παντού ούτε έγινε με τον ίδιο τρόπο. Η βιομηχανία ριζώσε στις μεγάλες πόλεις, που είχαν αναπτυγμένη βιοτεχνία και συγκεντρωμένο πλούτο.

Στο πρώτο μισό του 19ου αιώνα αναπτύχθηκε η βιομηχανία και έγιναν σημαντικές ανακαλύψεις στις **επικοινωνίες** και στις **μεταφορές**.

4.4

Η πιο μεγάλη εφεύρεση αυτή την εποχή είναι ο **σιδηρόδρομος**. Το πρώτο τρένο κυκλοφόρησε το 1825 στη Μεγάλη Βρετανία. Τα επόμενα χρόνια άρχισε να κατασκευάζεται το **σιδηροδρομικό δίκτυο** στη Μεγάλη Βρετανία, στη Γαλλία και σε άλλα κράτη. Ο σιδηρόδρομος έφερε **επανάσταση στις μεταφορές**. Για πρώτη φορά τα εμπορεύματα μπορούσαν να μεταφερθούν σε μεγάλη απόσταση με ταχύτητα, ασφάλεια και μικρό κόστος.

Χαρακτικό με την πρώτη ατμομηχανή με βαγόνια που κατασκεύασαν οι Βρετανοί Τζορτζ και Ρόμπερτ Στίβενσον το 1829. Η πρώτη σιδηροδρομική γραμμή για εμπορεύματα και επιβάτες ένωσε το 1830 το Μάντσεστερ με το Λίβερπουλ στη Μεγάλη Βρετανία.

4.5

Ο σιδηρόδρομος κατακτάει τον κόσμο. Σχέδιο του 1840.

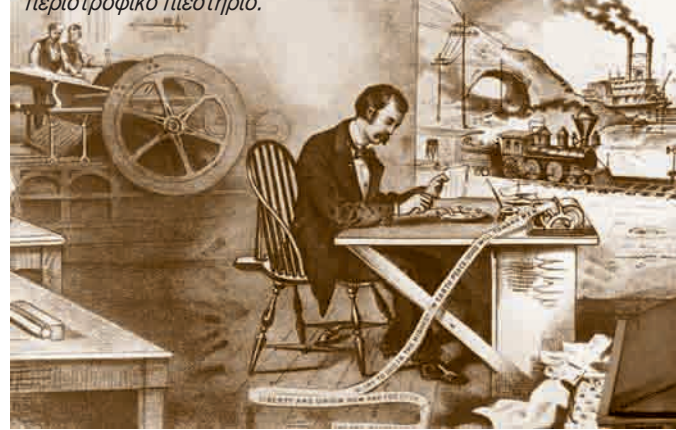
Σε όλο το 19ο αιώνα ο συνολικός πληθυσμός στη γη συνέχισε να αυξάνεται σταθερά. Όμως η αύξηση ήταν πολύ πιο μεγάλη στα βιομηχανικά κράτη.

Οι άνθρωποι λοιπόν γίνονται όλο και περισσότεροι κι έτσι η γη δε φτάνει πια για να απασχολήσει στην καλλιέργειά της όλους τους αγρότες. Πολλοί πηγαίνουν να βρουν δουλειά στις πόλεις ή μεταναστεύουν στο εξωτερικό. Το ίδιο κάνουν και πολλοί τεχνίτες. Οι άνθρωποι μετακινούνται από την ύπαιθρο στις πόλεις (αυτό το φαινόμενο ονομάζεται **αστικοποίηση**). Οι **βιομηχανικές πόλεις** (αυτές δηλαδή που έχουν συγκεντρωμένα εργοστάσια) μεγαλώνουν. Στις πόλεις πολλοί βρίσκουν δουλειά στα **εργοστάσια**, στις περιοχές όπου γίνεται το εμπόριο και υπάρχουν τράπεζες.

Φωτογραφία με εργάτες δερμάτων στο Παρίσι. Δεύτερο μισό του 19ου αιώνα.

4.6

Χαρακτικό του 1876 με τις τέσσερις μεγάλες εφευρέσεις το 19ο αιώνα: το σιδηρόδρομο, τον ηλεκτρικό τηλεγράφο, το ατμόπλοιο και το περιστροφικό πιεστήριο.

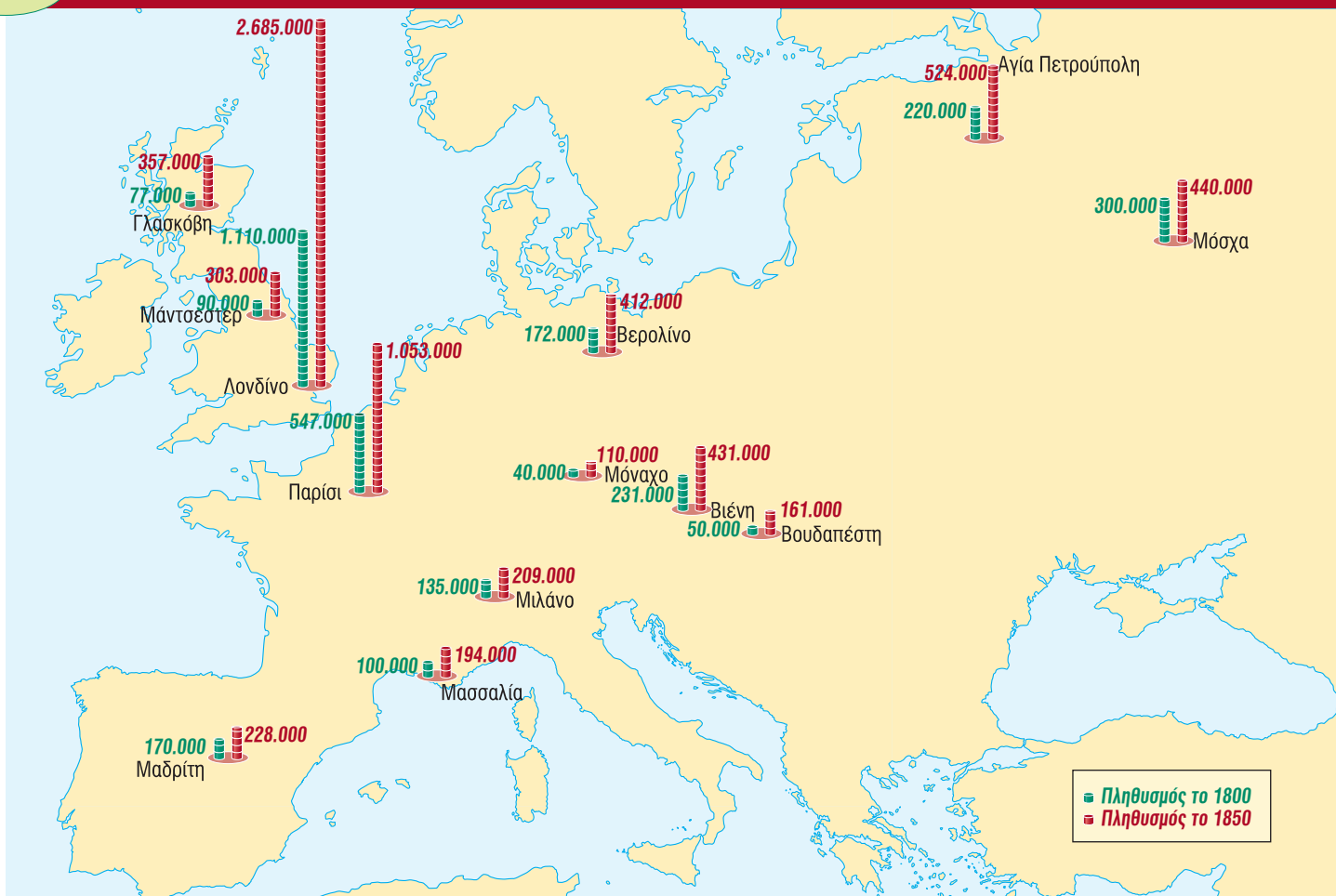

4.7

4.8

Η αύξηση του πληθυσμού μεταξύ 1800 και 1850

4.9

Οι εργάτες ζούσαν σε άσχημες συνθήκες και δεν είχαν σίγουρη και σταθερή δουλειά. Οι περισσότερες πόλεις δεν ήταν έτοιμες να δεχτούν τόσο πληθυσμό (δεν υπήρχαν συστήματα ύδρευσης, αποχέτευσης, υπηρεσίες καθαριότητας κ.ά.).

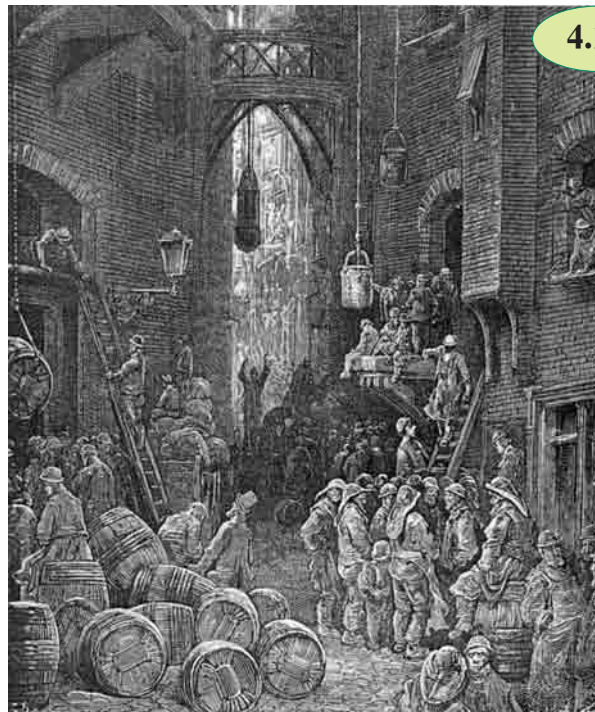
4.10

Μέχρι το 1850 όλες οι μεταφορές στις πόλεις γίνονταν με ζώα. Στην εικόνα 4.9 πίνακας που χρονολογείται γύρω στο 1835 του Βρετανού ζωγράφου Τσαρλς Κούπερ Χέντερσον με άμαξες στο Εδιμβούργο. Στην εικόνα 4.10 πίνακας που ζωγράφισε το 1845 ο Βρετανός Τζέιμς Πόλαρντ με δύο άμαξες λεωφορεία.

Πολλοί Ευρωπαίοι μεταναστεύουν σε άλλες ηπείρους για **οικονομικούς** και για **πολιτικούς λόγους**: η φτώχεια, η ανεργία, οι πολιτικές διώξεις, αλλά και το όνειρο για μια καλύτερη ζωή κάνουν πολλούς να φύγουν από την πατρίδα τους.

4.12

4.11

Χαρακτικό του 1872 με εργατική γειτονιά στο Λονδίνο. Οι πιο πολλοί εργάτες ζούσαν σε μικρά δωμάτια στο κέντρο της πόλης. Ο φωτισμός με γκάζι άρχισε να διαδίδεται τη δεκαετία του 1830, αλλά η νύχτα συνέχιζε να είναι σκοτεινή και επικίνδυνη. Λίγοι δρόμοι ήταν στρωμένοι με πέτρες, τα βρόμικα νερά από σπίτια και εργαστήρια ρίχνονταν συνήθως στο δρόμο, σε ανοιχτά κανάλια και ποτάμια. Οι κακές συνθήκες υγιεινής προκαλούσαν επιδημίες. Έτσι, πολλοί άνθρωποι πέθαιναν τότε από φυματίωση και χολέρα.

4.13

Πίνακας του 1838 του Βρετανού ζωγράφου Πολ Φάλκονερ Πουλ: Μετανάστες αποχαιρετούν τους δικούς τους.

Πίνακας που ζωγράφισε ο Βρετανός Τζορτζ Φρέντερικ Γουότς στα 1848-1849 για την πείνα στην Ιρλανδία. Περίπου 1,5 εκατομμύριο άνθρωποι από την Ιρλανδία μετανάστευσαν τη δεκαετία του 1840 στις ΗΠΑ, όταν μια καταστροφή στις σοδειές της πατάτας έφερε μεγάλη πείνα στο νησί.

4.14

Η φτηνή (ακόμη και δωρεάν) γη στους αγρότες, οι πολλές ευκαιρίες για εργασία σε εργοστάσια και ορυχεία, οι δημοκρατικοί θεσμοί, η ελπίδα για γρήγορο πλουτισμό οδηγούν πολλούς μετανάστες στις **ΗΠΑ**. Άλλοι πηγαίνουν στη Βραζιλία, στην Αργεντινή ή στις **αποικίες** που έχουν τα ισχυρά ευρωπαϊκά κράτη. Τέτοιες αποικίες υπήρχαν τότε στον Καναδά, στις Ινδίες, στην Αυστραλία, στη νότια Αφρική, στην Αλγερία και αλλού. Ανάμεσα στα 1810 και στα 1910 ο πληθυσμός στις περιοχές αυτές αυξήθηκε πάρα πολύ.

Πίνακας που ζωγράφισε στα 1852–1854 ο Βρετανός Φορντ Μάντοξ Μπράουν: Βρετανοί μετανάστες σε καράβι στο βόρειο Ατλαντικό.

Αστοί και εργάτες

Σε όσα ευρωπαϊκά κράτη αναπτύχθηκε η βιομηχανία, οι πλούσιοι **αστοί** (βιομήχανοι, μεγαλέμποροι, τραπεζίτες και μαζί με αυτούς γιατροί, δικηγόροι, μηχανικοί) γίνονται η πιο **ισχυρή κοινωνική ομάδα**.

Οι αστοί έχουν στα χέρια τους τα **μέσα παραγωγής**, δηλαδή τις μηχανές και τα χρήματα για να αγοράσουν πρώτες ύλες και να έχουν εργάτες. Αυτό τους χαρίζει καλύτερη ζωή και κοινωνικό κύρος. Για τους αστούς η επιτυχία στην εργασία και η μόρφωση έχουν πολύ μεγάλη σημασία. Πολλοί υποστηρίζουν τις φιλελεύθερες ιδέες, γιατί πιστεύουν ότι βοηθούν την πρόοδο.

Για τις προσπάθειες των αστών να κάνουν τα καθεστώτα πιο φιλελεύθερα θα μιλήσουμε στις σ. 73-75.

Κατά τη διάρκεια του 19ου αιώνα στα περισσότερα κράτη οι αστοί προσπάθησαν (και μερικές φορές το πέτυχαν) να συμμετέχουν και αυτοί στην πολιτική εξουσία σε πιο φιλελεύθερα καθεστώτα.

Πίνακας με τα σιδηρουργεία Μπέρσινγκ στο Βερολίνο. 1845 περίπου.

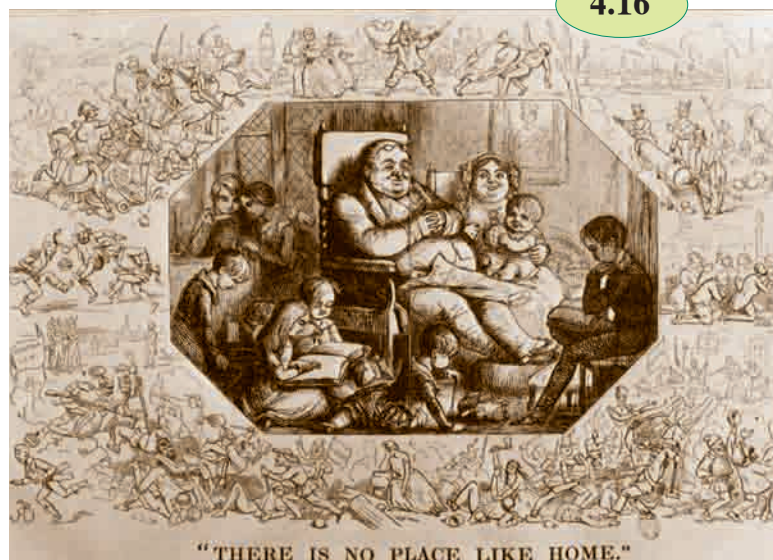

4.15

Η αστική οικογένεια

Για τους Ευρωπαίους αστούς η οικογένεια ήταν πολύ σημαντική. Στην αστική οικογένεια αρχηγός ήταν ο άντρας, σύζυγος ή πατέρας. Ένας άντρας αποκτούσε αξία αν κατάφερνε να ζει καλά η οικογένειά του. Το σπίτι του ήταν το μέρος που ξεκουραζόταν μετά τη σκληρή δουλειά της μέρας. Οι άνθρωποι πίστευαν ότι η γυναίκα, σύζυγος ή κόρη, ήταν αδύναμη από τη φύση της και γι' αυτό χρειαζόταν έναν πατέρα ή ένα σύζυγο για να την προστατεύει. **Σύμφωνα με τους νόμους**, η γυναίκα ήταν κατώτερη από τον άντρα και έπρεπε να τον υπακούει. Βασικό της καθήκον ήταν το νοικοκυριό και να μεγαλώνει τα παιδιά.

4.16

Γελοιογραφία του 1848 από το βρετανικό περιοδικό Παντς με τίτλο: «Τίποτα δεν είναι σαν το σπίτι». Στη μέση μια αστική οικογένεια, ευχαριστημένη και χαμογελαστή. Στο κέντρο της ο πατέρας που ξεκουράζεται, δίπλα η γυναίκα του και τριγύρω τα παιδιά. Γύρω τους ο υπόλοιπος κόσμος, όπου συμβαίνουν όλα τα κακά: πόλεμοι, επαναστάσεις κ.ά.

4.17

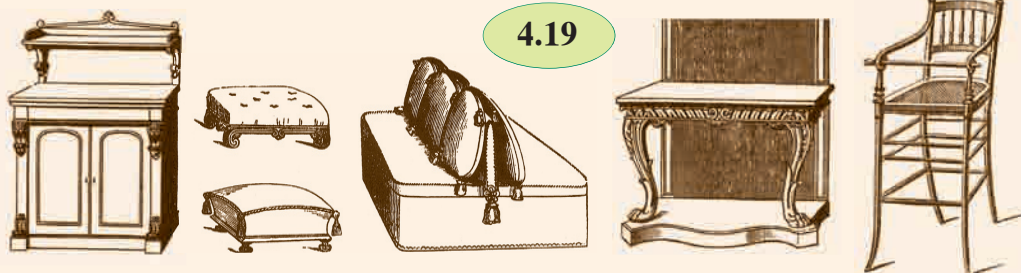

Στην εικόνα 4.17 σχέδιο του 1848 με μια αστική συνοικία στο Μάντσεστερ. Στην 4.18 χαρακτηριστικό (1830 περίπου) με αστικά σπίτια στο Λονδίνο. Οι αστοί κατοικούσαν στις πόλεις, σε καλοχτισμένα σπίτια, οργάνωναν δεξιώσεις και πήγαιναν συχνά στην Όπερα. Τα αστικά σπίτια είχαν πολλούς υπηρέτες. Στην 4.19 σκίτσα με έπιπλα από βρετανική εγκυκλοπαίδεια του 1839. Οι εργάτες που κατασκεύαζαν αυτά τα έπιπλα δεν είχαν τα χρήματα που χρειαζόνταν για να τα αγοράσουν.

4.18

4.19

Εργάτες στα ορυχεία του Κένσιγκτον, μια περιοχή στη Μεγάλη Βρετανία όπως τους ζωγράφισε στα 1811-1812 ο Βρετανός Τζον Λίνελ.

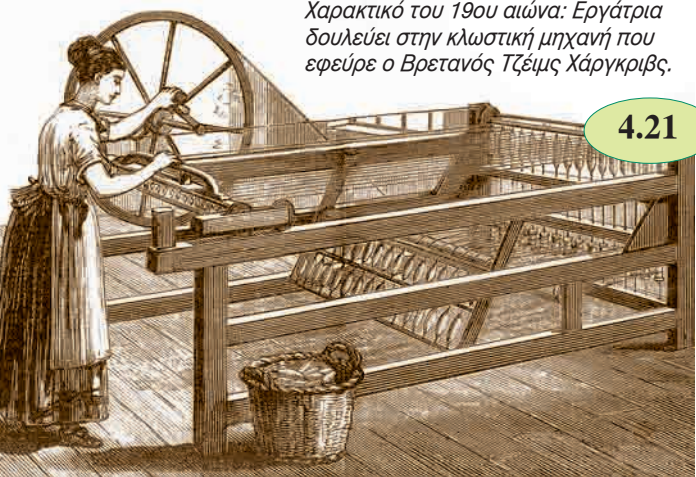
Η νέα κοινωνική ομάδα που δημιουργήθηκε με τη Βιομηχανική Επανάσταση ήταν **οι εργάτες και οι εργάτριες** που δούλευαν στα εργοστάσια. Ανάμεσά τους όμως υπήρχαν **διαφορές**. Οι εργάτες ξεχώριζαν από τη δουλειά που έκαναν, από την ειδικευση που είχαν (ή δεν είχαν), από την καταγωγή τους (πόλη, χωριό ή ξένη χώρα), από το φύλο και την ηλικία τους (αν ήταν άντρες, γυναίκες ή παιδιά). Άλλοι έπαιρναν μεγαλύτερα μεροκάματα και άλλοι μικρότερα, άλλοι είχαν σταθερές δουλειές και άλλοι όχι.

Παρά τις διαφορές όμως, όλοι σχεδόν οι εργάτες και οι εργάτριες **ζούσαν φτωχικά**, με μόνο τους έσοδο το μεροκάματο. Σιγά σιγά οι εργάτες προσπάθησαν να οργανωθούν για να βρουν λύσεις στα προβλήματά τους.

4.20

Οι πρώτες εργατικές οργανώσεις δημιουργήθηκαν στη Μεγάλη Βρετανία μετά το 1820. Τα μέλη τους βοηθούσαν το ένα το άλλο όταν υπήρχε ανάγκη (**αλληλοβοήθεια**) κι ακόμη έπαιρναν κάποια χρηματική βοήθεια όταν είχαν προβλήματα στην εργασία τους (**ασφάλιση**). Στη συνέχεια δημιουργήθηκαν για κάθε επάγγελμα ξεχωριστά **εργατικά συνδικάτα** (σωματεία που είχαν στόχο να προστατέψουν τους εργαζόμενους και να προωθήσουν τα συμφέροντά τους).

Χαρακτικό του 19ου αιώνα: Εργάτρια δουλεύει στην κλωστική μηχανή που εφεύρε ο Βρετανός Τζέιμς Χάργκριβς.

4.21

4.22

Εργάτες που σπάνε πέτρες σε πίνακα (1849-1850) του Γάλλου ζωγράφου Γκιστάβ Κουρμπέ.

Εργατικά συνδικάτα δημιουργήθηκαν και σε άλλες βιομηχανικές χώρες. Αρχικά δεν ήταν νόμιμα, γιατί οι εργοδότες και οι κυβερνήσεις αντιδρούσαν. Αργότερα όμως αναγκάστηκαν να τα αναγνωρίσουν.

Στην αρχή οι εργάτες που έχαναν τις δουλειές τους ή που έβλεπαν το μισθό τους να μειώνεται ξεσηκώνονταν. Κάποιοι μάλιστα καταστρέφανε τις μηχανές στα εργοστάσια. Σιγά σιγά όμως οι διαμαρτυρίες τους έγιναν πιο οργανωμένες. Οι εργάτες έκαναν **απεργίες** για να καλύτερέψουν τις συνθήκες εργασίας τους και να έχουν περισσότερα δικαιώματα. Τα εργατικά στρώματα είχαν σημαντική συμμετοχή σε όλα τα επαναστατικά κινήματα που έγιναν στις ευρωπαϊκές χώρες το 1830 και το 1848.

Για τις επαναστάσεις του 1830 και του 1848 μιλάμε στις σ. 74-75.

Μετά το 1840 οι κυβερνήσεις στα βιομηχανικά κράτη πήραν τα πρώτα μέτρα για να βελτιώσουν τις συνθήκες εργασίας. Τα πρώτα **εργατικά νομοθετήματα** **περιόρισαν** τη γυναικεία και την παιδική εργασία.

4.23

4.23

Από τις εικόνες που συνόδεψαν την «πρώτη έκθεση για τα ορυχεία» του βρετανικού κοινοβουλίου το 1842: μια γυναίκα στη στενή στοά ενός ορυχείου σέρνει ένα βαγόνι με κάρβουνο.

Γράμματα και τέχνες

Για τον κλασικισμό μιλήσαμε στη σ. 14.

Όσο αναπτύσσεται η αστική τάξη, τόσο μεγαλώνει το κοινό που αγοράζει έργα τέχνης. Οι καλλιτέχνες είναι πιο ελεύθεροι να δημιουργήσουν τα έργα τους. Στην τέχνη, απέναντι στον κλασικισμό, δημιουργείται ένα νέο ρεύμα, ο **ρομαντισμός**, που κυριαρχεί στην ευρωπαϊκή τέχνη στο πρώτο μισό του 19ου αιώνα.

4.24

Όσοι ζωγράφοι δε δουλεύουν με παραγγελίες αρχίζουν να δείχνουν τα έργα τους σε ατομικές ή ομαδικές εκθέσεις. Από τις πιο γνωστές ομαδικές εκθέσεις είναι τα «σαλόν» (δηλαδή σαλόνια) που γίνονταν στο Παρίσι. Κάθε ζωγράφος μπορούσε να στείλει έργα του και μια επιτροπή αποφάσιζε ποια από αυτά θα έπαιρναν μέρος στην έκθεση. Αν τα έργα του άρεσαν στο κοινό, ο καλλιτέχνης αυτός μπορούσε να κερδίσει χρήματα, φήμη και παραγγελίες.

«Η οικογένεια του Κάρολου Δ΄», πίνακας του 1800 του Ισπανού ζωγράφου Φρανθίσκο Γκόγια. Ο ζωγράφος εικονίζει τη βασιλική οικογένεια της Ισπανίας χωρίς να τους δείχνει σπουδαίους ή ωραίους, παρά τα ακριβά και πολυτελή ρούχα και τα κοσμήματα που φορούν.

4.25

Για την εθνική ιδεολογία και για την εθνική ιστορία θα μιλήσουμε στη σ. 104.

Στη λογοτεχνία, στη ζωγραφική και στη μουσική οι ρομαντικοί καλλιτέχνες προσπαθούσαν να συγκινήσουν και να δείξουν τα ανθρώπινα συναισθήματα και πάθη. Ο ρομαντισμός αναπτύσσεται σαν αντίδραση στο μέτρο και τη λογική του κλασικισμού. Τονίζει τη φαντασία, την υπερβολή και την έντονη συγκίνηση. Ο ρομαντισμός βοήθησε και στη διάδοση της εθνικής ιδέας. Τα εθνικά κινήματα θεωρούσαν την ιστορική παράδοση σημαντική, γι' αυτό πολλοί θέλησαν να μελετήσουν το παρελθόν και την εθνική ιστορία τους. Από τα μέσα του 19ου αιώνα στα γερμανικά κράτη, στη Μεγάλη Βρετανία και στη Γαλλία ο ρομαντισμός παρακμάζει. Στην υπόλοιπη Ευρώπη επικρατεί για περισσότερο διάστημα.

«Το δειλινό» (1818 περίπου), πίνακας του Γάλλου ζωγράφου Τεοντόρ Ζερικό (1791-1824), που μαζί με τον Ντελακρουά είναι οι κυριότεροι Γάλλοι ρομαντικοί ζωγράφοι.

4.26

«Η βάρκα του Δάντη», πίνακας του 1822 του Γάλλου ζωγράφου Ευγένιου Ντελακρουά (1798–1863). Οι περισσότεροι ρομαντικοί καλλιτέχνες αποφεύγουν τα θέματα από την καθημερινή ζωή. Έτσι στρέφονται στο παρελθόν ή στη φαντασία.

4.27

«Το κάρο με το σανό», πίνακας του 1821 του Βρετανού ζωγράφου Τζον Κόνσταμπλ (1776–1837). Ο Κόνσταμπλ ζωγραφίζει κυρίως τοπία στα οποία τονίζει την ομορφιά και τη γαλήνη της φύσης.

4.28

«Ο καλός άγγελος και ο διάβολος», πίνακας του 1805 περίπου του Βρετανού ζωγράφου και ποιητή Ουίλιαμ Μπλέικ (1757–1827). Οι πίνακες του Μπλέικ είναι γεμάτοι φανταστικές και αλλόκοτες μορφές και σύμβολα.

4.29

«Πόλεμος, ο εξόριστος και ο βράχος», πίνακας του 1842 του Βρετανού ζωγράφου Ουίλιαμ Τέρνερ (1775–1851).

4.30

Στη **λογοτεχνία** στη Μεγάλη Βρετανία, τη Γαλλία και τη Ρωσία καλλιεργείται η ποίηση, γράφονται όμως και πολλά σημαντικά μυθιστορήματα. Ο ρομαντισμός επηρέασε και τη **μουσική**, που απευθύνεται κυρίως στους αστούς. Οι ρομαντικοί συνθέτες έγραψαν πολλά και διαφορετικά έργα (συμφωνίες, μουσική δωματίου, έργα για πιάνο, όπερες κ.ά.).

Φωτογραφία του 1843 με τον Ονορέ ντε Μπαλζάκ. Στη Γαλλία στο πρώτο μισό του 19ου αιώνα οι Μπαλζάκ (1799–1850) και Σταντάλ (1783–1842) γράφουν μυθιστορήματα στα οποία μιλούν κριτικά για την εποχή τους. Ο Μπαλζάκ έγραψε 95 μυθιστορήματα με το γενικό τίτλο Ανθρώπινη κωμωδία (Ευγενία Γκραντέ, Ο πατέρας-Γκοριό, Εξαδέλφη Μπέτα κ.ά.) όπου περιγράφει χαρακτηριστικούς αστούς της εποχής, ενώ ο Σταντάλ αναφέρεται με τα έργα του (Το κόκκινο και το μαύρο, Μοναστήρι της Πάρμας) στην εποχή μετά το Ναπολέοντα. Με το έργο τους περνάμε στο ρεαλισμό.

Για το ρεαλισμό θα μιλήσουμε στη σ. 106.

4.31

Το κάστρο Νόισβανστάιν στη Βαυαρία (μετά το 1868). Στην αρχιτεκτονική ο ρομαντισμός δημιούργησε κτίρια με πολλά στοιχεία από τα κτίρια του Μεσαίωνα, και ειδικά από το γοτθικό ρυθμό.

4.33

Στο πρώτο μισό του 19ου αιώνα μια νέα μορφή τέχνης εμφανίζεται χάρη στην τεχνολογία: η φωτογραφία.

Χαρακτικό με «κάμερα ομπσκούρα», που σημαίνει «σκοτεινό δωμάτιο». Όλα ξεκίνησαν απ' αυτό το παιχνίδι: ένα εντελώς σκοτεινό κουτί (ή δωμάτιο) που στη μια του πλευρά είχε μια γυαλιστερή επιφάνεια και στην ακριβώς απέναντι μια μικρή τρύπα. Από εκεί έμπαιναν ακτίνες από

φως και εμφάνιζαν ανάποδα πάνω στη γυαλιστερή επιφάνεια αυτά που βρίσκονταν έξω από το κουτί. Η φωτογραφία γεννήθηκε όταν μπόρεσαν να τυπώσουν την εικόνα σε χαρτί.

4.34

Νταγκεροτυπία με τον Παρθενώνα (γύρω στο 1855). Το 1839 ο Γάλλος Λουί-Ζακ Νταγκέρ τύπωσε εικόνες που ήταν πολύ καθαρές. Η εφεύρεσή του, που την ονόμασε νταγκεροτυπία, διαδόθηκε γρήγορα.

4.32

Το 1826 ο Γάλλος Νικηφόρος Νιεπς τύπωσε την πρώτη φωτογραφία, αλλά ήταν πολύ θολή.

4.35

Φωτογραφία του 1890 με τον Τζον Ίσμαν, εφευρέτη και ιδρυτή της Κόντακ, με την πρώτη μηχανή-κουτί που έπαιρνε φιλμ σε ρολό (1888). Το σύνθημα της Κόντακ «Εσείς πατάτε το κουμπί, εμείς κάνουμε τα υπόλοιπα» γέμισε τον κόσμο με φωτογράφους.

B. Επαναστατικά κινήματα στην εποχή της Παλινόρθωσης

Μετά το Συνέδριο της Βιέννης (1814) οι ηγεμόνες στην Ευρώπη θέλησαν να εμποδίσουν κάθε μελλοντική εξέγερση. Όμως στα 1820–1825, στα 1830–1832 και το 1848 ξέσπασαν σε πολλές ευρωπαϊκές περιοχές επαναστατικά κινήματα που είχαν σαν παράδειγμα τη Γαλλική Επανάσταση. Άλλα ήθελαν να δημιουργήσουν **εθνικά κράτη** και άλλα ζητούσαν **σύνταγμα** και **λαϊκή κυριαρχία**. Τα κινήματα αυτά καταπνίγηκαν παντού. Πέτυχαν όμως και ορισμένες σημαντικές μεταρρυθμίσεις.

Για το Συνέδριο της Βιέννης μιλήσαμε στη σ. 28.

Η Ευρώπη μετά το Συνέδριο της Βιέννης

Όπως είδαμε, στο Συνέδριο της Βιέννης (1814) οι νικητές του Ναπολέοντα αποφάσισαν να ξαναφέρουν τους βασιλιάδες στους θρόνους τους (**Παλινόρθωση**) και να συνεργαστούν ώστε να εμποδίσουν κάθε επαναστατικό κίνημα.

Παρ' όλα αυτά, δημιουργήθηκαν πολιτικές ομάδες και κινήματα που ζητούσαν σύνταγμα, εθνική αυτοδιάθεση (κυρίως στα πολυεθνικά κράτη), περισσότερα προνόμια, κι ακόμη να πάψουν να έχουν προνόμια οι ευγενείς και ο ανώτατος κλήρος.

4.36

Τα επαναστατικά κινήματα του 1820 και του 1830

Στην Ισπανία, στην Πορτογαλία και στην Ιταλική χερσόνησο ξέσπασαν την περίοδο 1820–1825 **επαναστατικά κινήματα** με εθνικό και φιλελεύθερο χαρακτήρα. Ήθελαν δηλαδή σύνταγμα ή ανεξαρτησία από την ξένη κυριαρχία. Τα κινήματα αυτά τα καταπνίξανε στρατιωτικά οι μεγάλες ευρωπαϊκές δυνάμεις, η Αυστρία στην Ιταλική χερσόνησο, η Γαλλία στην Ισπανία και η Μεγάλη Βρετανία στην Πορτογαλία. Πολλά από τα κινήματα οργανώθηκαν από **μυστικές επαναστατικές οργανώσεις**.

4.37

«Η ελευθερία οδηγεί το λαό», πίνακας του Γάλλου ζωγράφου Ευγένιου Ντελακρουά που υμνεί την επανάσταση στη Γαλλία το 1830. Η ελευθερία είναι στο κέντρο και κρατάει τη γαλλική σημαία με τα τρία χρώματα (άσπρο, κόκκινο και μπλε), τη σημαία της Γαλλικής Επανάστασης. Δίπλα της τρεις άντρες, που συμβολίζουν τους Γάλλους επαναστάτες. 1831.

«Ο Πολωνός Προμηθέας», πίνακας με θέμα την ήττα της επανάστασης στην Πολωνία. Σύμφωνα με τον αρχαίο ελληνικό μύθο, ο Προμηθέας καταδικάστηκε να του τρώει ένας αετός το συκώτι, επειδή έκλεψε τη φωτιά από τους θεούς και την έδωσε στους ανθρώπους. Στον πίνακα, ο αετός, που είναι το σύμβολο των Ρώσων τσάρων, κατασπαράζει έναν Πολωνό.

Η **Πολωνία** μετά το Συνέδριο της Βιέννης ανήκει στη Ρωσία, αλλά έχει αυτονομία (δικό της στρατό και βουλή). Στις αρχές του 1831 οι Πολωνοί ξεσηκώνονται ενάντια στο Ρώσο τσάρο Νικόλαο Α΄ και ζητούν ανεξάρτητο κράτος. Όμως η εξέγερσή τους αποτυχαίνει και οι Ρώσοι παίρνουν σκληρά μέτρα εναντίον τους.

Μετά τη Γαλλία επαναστάτησε το **Βασίλειο των Κάτω Χωρών**, ένα κράτος που δημιουργήθηκε από το Συνέδριο της Βιέννης, εκεί που βρίσκεται τώρα το Βέλγιο και η Ολλανδία. Στο Βορρά οι κάτοικοι μιλούσαν ολλανδικά και ήταν προτεστάντες, ενώ στο Νότο μιλούσαν γαλλικά και ήταν καθολικοί. Ο βασιλιάς ήταν Ολλανδός, ο Γουλιέλμος Α΄ της Οράγγης και ευνοούσε τους Ολλανδούς υπήκοούς του. Το καλοκαίρι του 1830 οι κάτοικοι στις Βρυξέλες ξεσηκώθηκαν για να κάνουν ανεξάρτητο το Βορρά. Έτσι δημιουργήθηκε ένα νέο κράτος, το **Βέλγιο** (1831), με **συνταγματικό μοναρχικό πολίτευμα**.

4.38

Οι επαναστάσεις του 1830 στην Ευρώπη

Στη **Γαλλία** οι νικητές του Ναπολέοντα ξανάφεραν τη μοναρχία και έκαναν βασιλιά το Λουδοβίκο ΙΗ΄. Όμως και ο Λουδοβίκος ΙΗ΄ και ο διάδοχός του, ο Κάρολος Ι΄ (1824–1830), πήραν μέτρα που ευνοούσαν τους αριστοκράτες και τον κλήρο. Το καλοκαίρι του 1830 οι αστοί και ο λαός στο Παρίσι ξεσηκώθηκαν. Τελικά δημιουργήθηκε **συνταγματική μοναρχία**, αλλά και εκεί κυριάρχησαν μόνο οι αστοί. Νέος βασιλιάς έγινε ο Λουδοβίκος-Φίλιππος.

Επανάστασεις έγιναν και στα **ιταλικά** και στα **γερμανικά κράτη**, τις οποίες κατέπνιξε ο αυστριακός στρατός μέσα στο 1831.

Οι επαναστάσεις του 1848: Η «άνοιξη των λαών»

Το 1848 οι λαοί και τα έθνη σε πολλά ευρωπαϊκά κράτη επαναστάτησαν και απείλησαν το πολιτικό και κοινωνικό καθεστώς. Η επανάσταση ξεκίνησε πάλι από το Παρίσι. Όλες όμως οι επαναστάσεις δεν είχαν τους ίδιους στόχους. Για παράδειγμα, στη Γαλλία οι επαναστάτες ήθελαν **πολιτικές ελευθερίες** και καλύτερες συνθήκες ζωής για τα λαϊκά στρώματα. Αντίθετα, στην ιταλική χερσόνησο και στα γερμανικά κράτη οι περισσότεροι επαναστάτες ήθελαν να δημιουργήσουν το δικό τους **έθνος-κράτος**.

Στα **γερμανικά κράτη** υπήρχε ένα ισχυρό εθνικό κίνημα που ζητούσε **ενιαίο φιλελεύθερο κράτος**. Την άνοιξη του 1848 έγιναν διαδηλώσεις σε πολλές γερμανικές πόλεις και δημιουργήθηκε μια εθνοσυνέλευση με εκπρόσωπους από όλα τα γερμανικά κράτη. Όμως δεν μπόρεσε να πετύχει την ένωση και διαλύθηκε.

Η επανάσταση επεκτάθηκε πολύ γρήγορα στις υπόλοιπες ευρωπαϊκές χώρες. Στην **Αυστρία** οι εξεγέρσεις άρχισαν στη Βιέννη το Μάρτιο του 1848. Ο πρωθυπουργός Μέτερνιχ και ο αυτοκράτορας της Αυστρίας παραιτήθηκαν. Γρήγορα ξεσηκώθηκαν οι **Τσέχοι** και οι **Ούγγροι** που ζητούσαν την αυτονομία τους. Ο νέος αυστριακός αυτοκράτορας Φραγκίσκος Ιωσήφ Α΄ τελικά κατάφερε να καταπνίξει τις επαναστάσεις αυτές.

Στη **Γαλλία** ο βασιλιάς Λουδοβίκος-Φίλιππος με την πολιτική του υπεράσπιζε τους πλούσιους αστούς και τα συμφέροντά τους. Το Φεβρουάριο του 1848 τα μεσαία και τα κατώτερα κοινωνικά στρώματα ξεσηκώθηκαν και ανάγκασαν το βασιλιά να παραιτηθεί. Πρόεδρος της γαλλικής δημοκρατίας εκλέχτηκε ένας ανιψιός του Ναπολέοντα. Εκείνος στα τέλη του 1851 διέλυσε το γαλλικό κοινοβούλιο και έγινε αυτοκράτορας της Γαλλίας με το όνομα **Λουδοβίκος Ναπολέοντας Βοναπάρτης Γ΄**.

Και στα **ιταλικά κράτη** υπήρχε ένα εθνικό κίνημα που ήθελε **ενιαίο φιλελεύθερο κράτος**. Σε πολλά ιταλικά κράτη έγιναν εξεγέρσεις, αλλά χωρίς αποτέλεσμα.

Οι επαναστάσεις του 1848 στην Ευρώπη

4.39

4.38

Η «**άνοιξη των λαών**» (έτσι ονομάστηκαν οι επαναστάσεις του 1848), τελικά **απέτυχε**, γιατί οι επαναστάτες δεν είχαν τους ίδιους στόχους και γιατί οι ηγεμόνες ήταν ακόμη ισχυροί. Όμως οι επαναστάσεις έφεραν και **σημαντικές αλλαγές**:

Πολλά απολυταρχικά κράτη (όπως το Πεδεμόντιο-Σαρδηνία και η Πρωσία) αποκτήσανε σύνταγμα.

Σε πολλά μέρη στην Ευρώπη (στα ιταλικά και τα γερμανικά κράτη, στην πολυεθνική Αυστρία κ.α.) οι άνθρωποι ζητούσαν να δημιουργήσουν έθνος-κράτος.

Φάνηκαν οι πολύ μεγάλες διαφορές που χώριζαν τους πλούσιους αστούς από τους υπόλοιπους αστούς, τους εργάτες και τα άλλα λαϊκά στρώματα.

Σε αρκετά ευρωπαϊκά κράτη αναγνωρίστηκαν οι **Εβραίοι** ως ισότιμοι πολίτες.

Στο εξής τα εργατικά στρώματα στα ευρωπαϊκά κράτη διεκδικούν όλο και περισσότερο καλύτερες συνθήκες ζωής και πολιτικά δικαιώματα.

4.40

Σκίτσο που χρονολογείται στα μέσα του 19ου αιώνα και σατιρίζει τη σχέση που είχαν μεταξύ τους οι επαναστάσεις του 1848. Τις παρουσιάζει σαν καρέκλες με σπασμένα πόδια που η μια κρατάει την άλλη.

Γ. Η Ελλάδα του Όθωνα

Ο Όθωνας ήταν ο πρώτος βασιλιάς της Ελλάδας (1833–1862). Κυβέρνησε απολυταρχικά, παρόλο που το 1843 παραχώρησε σύνταγμα. Την περίοδο αυτή η Ελλάδα προσπαθεί να συγκροτήσει θεσμούς και να οργανώσει το κράτος, παράλληλα όμως αντιμετωπίζει μεγάλα οικονομικά και κοινωνικά προβλήματα. Το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού ζούσε από τη γη και η οικονομία στηριζόταν στο εμπόριο και στη ναυτιλία. Η λαϊκή δυσαρέσκεια ενάντια στο βασιλιά σιγά σιγά αυξάνεται, κι αυτό αναγκάζει τελικά τον Όθωνα να εγκαταλείψει το θρόνο του και τη χώρα (1862).

Ο Όθωνας, η Αντιβασιλεία και η απολυταρχία (1833–1843)

Για τη δολοφονία του Ιωάννη Καποδίστρια και για το Πρωτόκολλο του 1832 μιλήσαμε στις σ. 62-63.

Με το Πρωτόκολλο του 1832 ο πρίγκιπας της Βαυαρίας Όθωνας έγινε βασιλιάς της Ελλάδας. Μετά τη δολοφονία του Ιωάννη Καποδίστρια (1831) και τις εσωτερικές διαμάχες που ακολούθησαν, πολλοί πίστευαν ότι ο βασιλιάς θα έφερνε την ειρήνη και τη συμφιλίωση.

Έγχρωμη λιθογραφία με τον ερχομό του Όθωνα (πρώτο μισό 19ου αιώνα). Ο Όθωνας, έφτασε στο Ναύπλιο τον Ιανουάριο του 1833 και τον δέχτηκαν με ενθουσιασμό.

4.41

Επειδή ο Όθωνας ήταν ανήλικος (έγινε βασιλιάς σε ηλικία 15 χρονών), για δύο χρόνια μετά τον ερχομό του τη χώρα κυβέρνησε η **Αντιβασιλεία**, που είχε τρία μέλη.

4.42

Χαρακτικό με Βαυαρούς στρατιώτες να συγκρούονται με άτακτους πολεμιστές. Το 1833 υπήρχαν στο ελληνικό βασίλειο 5.000 περίπου άτακτοι πολεμιστές. Οι πιο πολλοί είχαν πολεμήσει στην Ελληνική Επανάσταση και περίμεναν βοήθεια από την κυβέρνηση. Όμως ο νέος στρατός που δημιούργησε η Αντιβασιλεία τούς άφηγε απ' έξω. Οι αυστηροί κανόνες, η σκληρή εκπαίδευση και η πειθαρχία, η εξάρτηση του στρατού από την κεντρική εξουσία και οι χαμηλοί μισθοί είχαν αποτέλεσμα να πάνε σ' αυτόν μόνο 35 παλιοί πολεμιστές.

Η Αντιβασιλεία

Η Αντιβασιλεία ήθελε να δημιουργήσει ένα **συγκεντρωτικό κράτος** (να έχει δηλαδή όλη την εξουσία η κεντρική κυβέρνηση) όπως στη δυτική Ευρώπη. Γι' αυτό προσπάθησε να περιορίσει τη δύναμη που είχαν οι παλιές ηγετικές ομάδες (οι προεστοί, οι οπλαρχηγοί κτλ.). Όμως ο **νέος στρατός που δημιούργησε** και οι αλλαγές που έγιναν στην **Εκκλησία** προκάλεσαν αντιδράσεις.

Το Μάρτιο του 1833 η Αντιβασιλεία οργάνωσε το στρατό από την αρχή, σύμφωνα με το ευρωπαϊκό σύστημα. Τον αποτελούσαν κυρίως στρατιώτες που ήρθαν από τη Βαυαρία. Πολλοί λίγοι από τους παλιούς πολεμιστές συμμετείχαν σ' αυτόν. Οι περισσότεροι έγιναν **ληστές** και μπαινόβγαιναν στα σύνορα με την Οθωμανική Αυτοκρατορία.

Τον Αύγουστο του 1833 η Αντιβασιλεία κάνει **αυτοκέφαλη** την **Ελληνική Εκκλησία** (δηλαδή αυτόνομη από το Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως). Στόχος ήταν η ελληνική Εκκλησία να μη δέχεται πιέσεις από το οθωμανικό κράτος. Πολλοί αντιδράσανε, γιατί θεώρησαν ότι κινδύνευε η ορθόδοξη πίστη.

Το ελληνικό κράτος είχε να αντιμετωπίσει **μεγάλες κοινωνικές αντιθέσεις**:

Ο **τοπικισμός** ήταν ακόμη ισχυρός. Αυτό οδηγούσε τα πρώτα χρόνια σε **εξεγέρσεις** ενάντια στην κεντρική εξουσία.

Οι **διαφορές** ανάμεσα στους προεστούς (που είχαν μεγάλες εκτάσεις γης), τους στρατιωτικούς (που είχαν πολεμήσει στην Ελληνική Επανάσταση, αλλά τώρα οι περισσότεροι δεν είχαν έσοδα για να ζήσουν) και τους ακτήμονες (τους αγρότες που δεν είχαν δική τους γη) μεγάλωναν.

Η **διαμάχη** ανάμεσα στους **αυτόχθονες** και στους **ετερόχθονες** γινόταν πιο έντονη. Οι δύο αυτές ομάδες ανταγωνίζονταν για τη συμμετοχή τους στην κρατική διοίκηση. Καθώς οι πιο πολλοί ετερόχθονες ήταν μορφωμένοι, είχαν πάρει και τις περισσότερες κρατικές θέσεις.

Για τον τοπικισμό μιλήσαμε στη σ. 57.

Όλες αυτές τις αντιθέσεις τις εκφράζανε τα **τρία ελληνικά πολιτικά κόμματα**: το **αγγλικό**, το **γαλλικό** και το **ρωσικό κόμμα**. Τα κόμματα ονομάστηκαν «ξενικά», γιατί πήραν το όνομά τους από τη χώρα που ακολουθούσαν πολιτικά.

Αυτόχθονες: όσοι γεννήθηκαν στο ελληνικό βασίλειο.

Ετερόχθονες: όσοι ήρθαν στο ελληνικό βασίλειο από την Οθωμανική Αυτοκρατορία ή από αλλού.

4.43

Για τον Αλέξανδρο Μαυροκορδάτο μιλήσαμε στη σ. 54.

Πορτρέτο του Αλέξανδρου Μαυροκορδάτου (1791–1865), αρχηγού στο αγγλικό κόμμα. Την περίοδο της Αντιβασιλείας

έγινε γραμματέας Οικονομικών και Εσωτερικών και από το 1834 πρεσβευτής της Ελλάδας στο Μόναχο, στη Βιέννη, στο Λονδίνο και στην Κωνσταντινούπολη. Έγινε τρεις φορές πρωθυπουργός, για μικρό διάστημα.

4.44

Χαρακτικό από το περιοδικό Νέος Αριστοφάνης με τον Ιωάννη Κωλέττη (1773–1847), αρχηγό του γαλλικού κόμματος. Ο Κωλέττης ήταν για πολλά χρόνια πρεσβευτής της Ελλάδας στο Παρίσι. Έγινε πρωθυπουργός στα 1844–1847.

Για τον Ιωάννη Κωλέττη μιλήσαμε στη σ. 54.

4.45

Γελοιογραφία του 1850 από την Τρακατρούκα (σατιρική εφημερίδα): τρεις οπαδοί, ένας του αγγλικού, ένας του γαλλικού και ένας του ρωσικού κόμματος συζητούν σ' ένα φαρμακείο.

4.46

Ασημένια θήκη για φυσίγγια με τη στέψη του Όθωνα Α' βασιλιά της Ελλάδας.

Το Μάιο του 1835 ο Όθωνας ενηλικιώθηκε και ανέλαβε ο ίδιος την εξουσία. Συνέχισε όμως να κυβερνάει απολυταρχικά και δεν παραχώρησε σύνταγμα, παρόλο που το είχε υποσχεθεί. Τα κόμματα αντιδράσανε και οργάνωσαν την **εξέγερση της 3ης Σεπτεμβρίου 1843**. Έτσι ο Όθωνας αναγκάστηκε να υποχωρήσει. Η Α' Εθνοσυνέλευση ψήφισε το Φεβρουάριο του 1844 **σύνταγμα**, που το επικύρωσε ο Όθωνας. Η Εθνοσυνέλευση απαγόρευσε στους ετερόχθονες να παίρνουν δημόσιες θέσεις.

4.47

4.48

Φωτογραφία του 1868 με το παλάτι του Όθωνα (σήμερα στεγάζει τη Βουλή των Ελλήνων) και την πλατεία Συντάγματος μπροστά του (την πλατεία των Ανακτόρων, όπως την ονόμαζαν τότε). Στις 3 Σεπτεμβρίου 1843 η στρατιωτική φρουρά της Αθήνας, που την υποστήριζαν οι κάτοικοι της πόλης, συγκεντρώθηκε σ' αυτή την πλατεία και ανάγκασε το βασιλιά να συγκαλέσει εθνοσυνέλευση και να παραχωρήσει σύνταγμα. Γι' αυτό η πλατεία αυτή ονομάστηκε μετά Πλατεία Συντάγματος.

Με το σύνταγμα του 1844 το πολίτευμα της Ελλάδας έγινε **συνταγματική μοναρχία**. Το σύνταγμα καθιέρωνε τη **διάκριση των εξουσιών**, την **προστασία των ατομικών δικαιωμάτων** και τη **Γερουσία**, που τα μέλη της τα διορίζει ο βασιλιάς. Όριζε επίσης ποιοι είχαν **πολιτικά δικαιώματα**. Με το σύνταγμα του 1844 ο βασιλιάς συνέχισε να έχει αρκετές εξουσίες.

Γελοιογραφία από το σατιρικό περιοδικό Νέος Αριστοφάνης: Οι «αλύτρωτες» περιοχές είναι τα πουλερικά που ταιΐζει η Ελλάδα.

4.49

Ο αλυτρωτισμός και η Μεγάλη Ιδέα

Στην ελληνική πολιτική ζωή το 19ο αιώνα κυριαρχεί ο **αλυτρωτισμός**. Σύμφωνα με αυτόν, το ελληνικό κράτος έπρεπε να κάνει ό,τι χρειαζόταν ώστε να ενταχθούν σε αυτό και οι Έλληνες που συνέχιζαν να ζουν στην Οθωμανική Αυτοκρατορία (οι «αλύτρωτοι αδελφοί»). Ο αλυτρωτισμός έχει άμεση σχέση με τη **«Μεγάλη Ιδέα»**. Η Μεγάλη Ιδέα δε σήμαινε το ίδιο για όλους:

- ▶ Για ορισμένους, το ελληνικό κράτος είχε χρέος να δώσει **τα φώτα του πολιτισμού** στην Ανατολή.
- ▶ Για κάποιους, το ελληνικό κράτος έπρεπε να **επεκταθεί σε όλες τις περιοχές** όπου κατοικούσαν Έλληνες.
- ▶ Για άλλους, στόχος ήταν να **ξαναζωντανέψει** η Βυζαντινή Αυτοκρατορία και η Κωνσταντινούπολη να γίνει η πρωτεύουσα του ελληνικού κράτους.

Και ο Όθωνας και όλα τα κόμματα συμφωνούσαν με τη Μεγάλη Ιδέα. Ωστόσο, ο καθένας την καταλάβαινε διαφορετικά και ακολουθούσε διαφορετική πολιτική για να την πετύχει. Κάθε φορά που υπήρχε κρίση στο **Ανατολικό Ζήτημα** οι Έλληνες πολιτικοί προσπαθούσαν να ωφεληθεί η Ελλάδα από την Οθωμανική Αυτοκρατορία που διαλυόταν. Για να το πετύχουν αυτό, ακολουθούσαν τη μια ή την άλλη ευρωπαϊκή δύναμη.

Για το Ανατολικό Ζήτημα μιλήσαμε στη σ. 32.

Η συνταγματική μοναρχία (1844–1862)

Παρόλο που ο Όθωνας παραχώρησε σύνταγμα, συνέχισε να δημιουργεί προβλήματα στις κυβερνήσεις: εμπόδιζε το έργο τους, απέλυε υπάλληλους και κυνηγούσε τους αντίπαλους του. Ακόμη υποστήριζε τη Μεγάλη Ιδέα, γεγονός που τον έκανε αγαπητό στο λαό, αλλά όλο και πιο ενοχλητικό στις Μεγάλες Δυνάμεις.

Αυτή την περίοδο οι Μεγάλες Δυνάμεις συνεχίζουν να αναμειγνύονται συχνά στις ελληνικές υποθέσεις. Δύο φορές μάλιστα απείλησαν τη χώρα στρατιωτικά: το 1850, όταν ο αγγλικός στόλος έκανε αποκλεισμό στο λιμάνι του Πειραιά, και στα 1854–1857, στον **Κριμαϊκό πόλεμο**, όταν βρετανικά και γαλλικά στρατεύματα κατέλαβαν την Αθήνα.

4.50

Ο Κριμαϊκός πόλεμος

Ο Κριμαϊκός πόλεμος (1854 – 1856) ξεκίνησε όταν η Ρωσία απαίτησε να προστατεύει η ίδια τους Αγίους Τόπους. Η Οθωμανική Αυτοκρατορία αρνήθηκε και το 1853 κήρυξε πόλεμο στη Ρωσία. Με την Οθωμανική Αυτοκρατορία συμμάχησαν η Μεγάλη Βρετανία και η Γαλλία, που ήθελαν να σταματήσουν την επεκτατική πολιτική της Ρωσίας. Έτσι, έστειλαν στρατό στην Κριμαία, στη Μαύρη Θάλασσα. Ο πόλεμος τέλειωσε όταν η Ρωσία, που νικήθηκε, υπέγραψε συνθήκη ειρήνης το Μάρτιο του 1856.

4.51

Πίνακας του 1874 της Γαλλίδας ζωγράφου Ρόζα Μπονέρ με Βρετανούς στρατιώτες στην Κριμαία (σήμερα στην Ουκρανία).

4.52

4.53

Σκίτσο του 1855 που παρουσιάζει το Ρώσο τσάρο Νικόλαο Α΄ στην Κριμαία, σαν τον Κολοσσό της Ρόδου, τον οποίο οι Οθωμανοί, οι Βρετανοί και οι Γάλλοι προσπαθούν να τον γκρεμίσουν. Αμέσως μόλις κηρύχθηκε ο Κριμαϊκός πόλεμος εξεγέρθηκαν οι ελληνικοί πληθυσμοί στην Ήπειρο, τη Θεσσαλία και τη Μακεδονία. Ο Όθωνας και η κυβέρνηση υποστήριξαν τις εξεγέρσεις, γιατί πίστευαν ότι είχαν μια ευκαιρία να μεγαλώσουν τη χώρα. Τότε η Μεγάλη Βρετανία και η Γαλλία έστειλαν στρατό στην Αθήνα και στον Πειραιά. Τα στρατεύματα έμειναν στη χώρα μέχρι το 1857.

Ο Κριμαϊκός πόλεμος έδειξε ξεκάθαρα ότι η πολιτική που ακολουθούσαν οι ελληνικές κυβερνήσεις ως τότε δεν εξυπηρετούσε τα ελληνικά αλυτρωτικά σχέδια. Όταν τέλειωσε, τα τρία ξενικά κόμματα διαλύθηκαν και εμφανίστηκαν νέοι πολιτικοί, όπως ο **Αλέξανδρος Κουμουνδούρος** και ο **Επαμεινώνδας Δεληγιώργης**.

Κατάλογος με Έλληνες εθελοντές από την Οδησό που πολέμησαν μαζί με τους Ρώσους στον Κριμαϊκό πόλεμο. 1854–1856.

4.54

Πορτρέτο από το περιοδικό Νέος Αριστοφάνης με τον Αλέξανδρο Κουμουνδούρο (1817–1883). Ο Κουμουνδούρος καταγόταν από τη Μάνη, σπούδασε νομικά στην Αθήνα και από το 1853 εκλεγόταν βουλευτής Μεσσηνίας. Στα 1857 και 1859 έγινε υπουργός Οικονομικών. Έγινε πρωθυπουργός πολλές φορές.

4.55

Πορτρέτο από το περιοδικό Νέος Αριστοφάνης με τον Επαμεινώνδα Δεληγιώργη (1829 – 1879). Ο Δεληγιώργης καταγόταν από το Μεσολόγγι, σπούδασε νομικά στην Αθήνα και εργάστηκε ως δικηγόρος και δημοσιογράφος. Εκλέχτηκε το 1859 βουλευτής Μεσολογγίου. Έγινε πρωθυπουργός πολλές φορές.

4.56

Ο βασιλιάς γινόταν όλο και λιγότερο αγαπητός. Κύριες αιτίες για αυτό ήταν οι αποτυχίες της Μεγάλης Ιδέας, οι νοθείες (δηλαδή τα ψεύτικα αποτελέσματα) στις εκλογές, οι βασιλικές παρεμβάσεις στην πολιτική ζωή, η κακή οικονομική κατάσταση. Την περίοδο 1859–1862 οργανώθηκε ένα **κίνημα ενάντια στον Όθωνα**. Τελικά ο βασιλιάς και η σύζυγός του **Αμαλία** αναγκάστηκαν να φύγουν από την Ελλάδα (Οκτώβριος 1862). Το 1864 η Β' Εθνοσυνέλευση ψήφισε νέο σύνταγμα και ανακήρυξε βασιλιά το Δανό πρίγκιπα **Γεώργιο**.

Για το σύνταγμα του 1864 και την περίοδο από το 1864 μέχρι το 1909 θα μιλήσουμε στις σ. 117-128.

Σκίτσο του 1862 από γερμανική εφημερίδα: Ο Όθωνας με φουστανέλα φτάνει στο λιμάνι, όπου τον περιμένει η Αμαλία, για να φύγουν. Στο πίσω μέρος οι Έλληνες πανηγυρίζουν, και κάποιος έχει κρεμάσει μια πινακίδα που γράφει «Προσωρινή κυβέρνηση».

Η οικονομική και κοινωνική ζωή

Την περίοδο του Όθωνα η **ελληνική οικονομία** ήταν σε πολύ **άσχημη κατάσταση**. Οι περισσότεροι κάτοικοι της Ελλάδας ήταν αγρότες. Η οικονομία του κράτους στηριζόταν στο **εμπόριο** και στη **ναυτιλία**, που αναπτύσσονταν την εποχή αυτή. Το κράτος δεν μπορούσε να ξεπληρώσει τα δάνεια της Επανάστασης κι έτσι δεν μπορούσε να πάρει νέα δάνεια από το εξωτερικό. Παρ' όλα αυτά, έγιναν κάποια έργα και οργανώθηκε το **εκπαιδευτικό σύστημα** της χώρας.

4.57

Η Εφημερίδα της Ελληνικής Γεωργίας. 1855.

Την εποχή αυτή οι περισσότεροι κάτοικοι στο ελληνικό βασίλειο ήταν **αγρότες**. Οι πιο πολλοί ήταν ακτήμονες και καλλιεργούσαν τις **εθνικές γαίες**. Τα **εισοδήματά** τους ήταν λίγα και πλήρωναν μεγάλους φόρους.

Η οικονομία στηριζόταν κυρίως στο **εμπόριο** και στη **ναυτιλία**, που ακμάζει την εποχή αυτή. Τα λιμάνια που έκαναν εμπόριο με το εξωτερικό (η Πάτρα, η **Ερμούπολη** στη Σύρο και ο Πειραιάς) αναπτύχθηκαν και έγιναν οικονομικά κέντρα. Από εκεί εξάγονταν ελληνικά αγροτικά προϊόντα (σταφίδα, λάδι, μετάξι) και εισάγονταν βιομηχανικά προϊόντα.

Οι κυβερνήσεις του Όθωνα προσπάθησαν να στηρίξουν τη **βιομηχανία**, αλλά χωρίς σημαντικά αποτελέσματα: η εσωτερική αγορά ήταν μικρή (δηλαδή υπήρχαν λίγοι αγοραστές για τα προϊόντα) και η τεχνολογία του ατμού ήταν ακόμη άγνωστη. Αρκετά χρήματα συγκεντρώθηκαν για να χτιστούν νέα κτίρια, ιδιαίτερα στην Αθήνα, τη νέα πρωτεύουσα.

Για την πρώτη ανάπτυξη της βιομηχανίας στην Ελλάδα θα μιλήσουμε στη σ. 122.

4.58

Τοιχογραφία του ζωγράφου Πέτρου Πετρατζά με το Γαλαξίδι το 1878. Αφότου ιδρύθηκε το ελληνικό κράτος, το Γαλαξίδι έγινε σημαντικό ναυτικό κέντρο. Το 1870 έφτασε στη μεγαλύτερή του ακμή, με 600 περίπου ιστιοφόρα, που έκαναν εμπόριο σε μεγάλες αποστάσεις.

4.59

Χαρακτικό με τσαρουχάδικο (εργαστήριο που φτιάχνει τσαρούχια) στη Λιβαδειά. 19ος αιώνας.

4.60

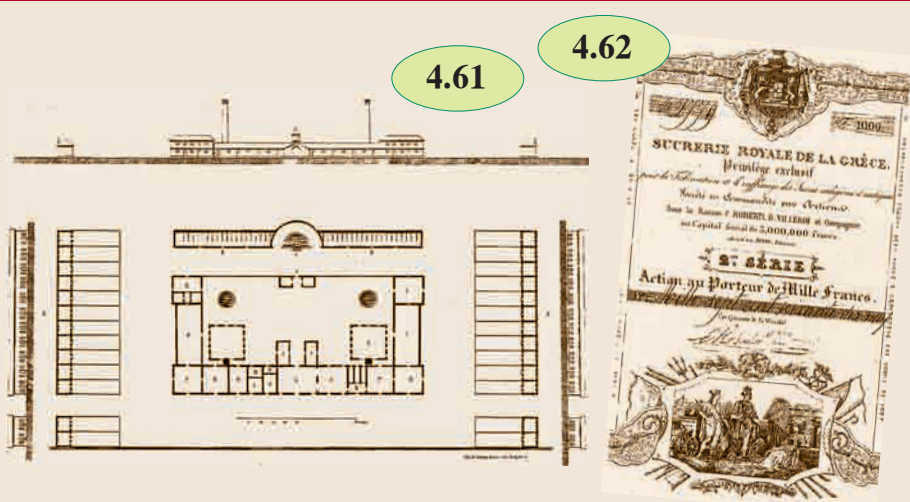

Σχέδιο του 1836 με αθηναϊκή αγορά.

Για τα δάνεια που πήραν οι Έλληνες στην Επανάσταση του 1821 μιλήσαμε στη σ. 58.

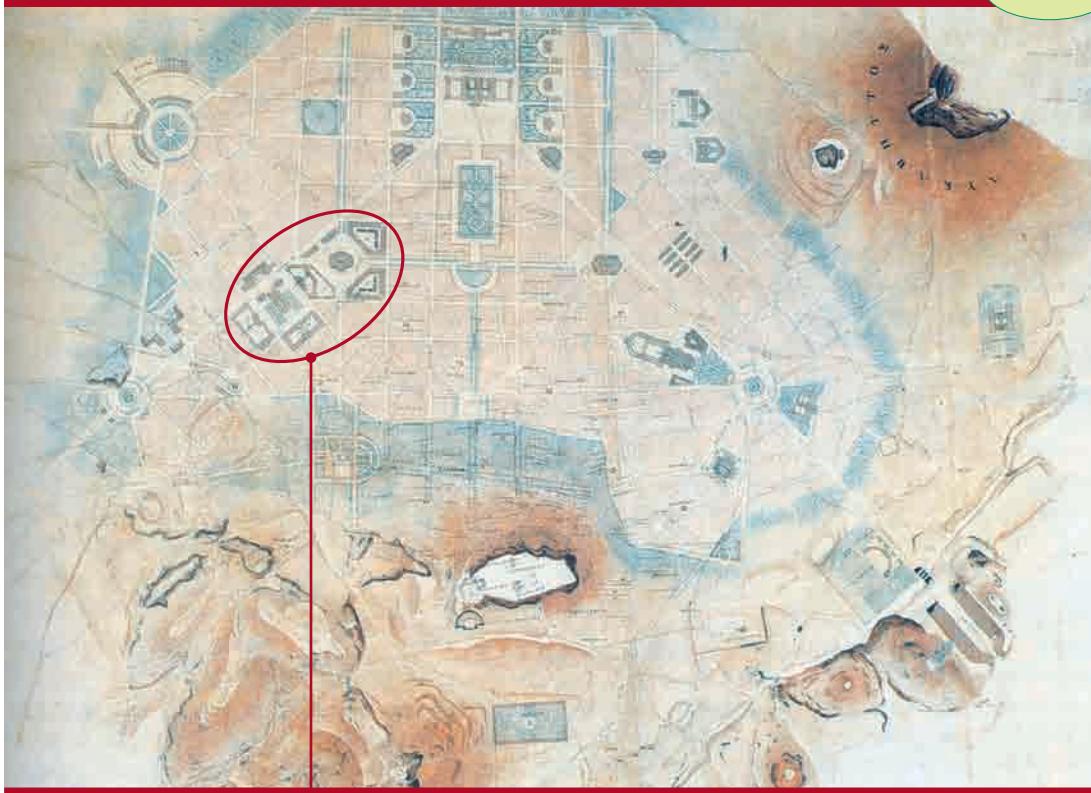
Η χώρα είχε καταστραφεί από τον πόλεμο και χρωστούσε και τα **δύο δάνεια** από την Επανάσταση. Το κράτος όμως είχε λίγα έσοδα

γιατί οι πιο πολλοί αγρότες ήταν φτωχοί και μεγάλο μέρος από τα χρήματα που μάζευε πήγαινε στις στρατιωτικές δαπάνες. Το 1843 δεν μπορούσε πια να πληρώσει τις δόσεις για τα δάνεια και οι Μεγάλες Δυνάμεις επιβάλανε οικονομικό έλεγχο. Παρ' όλα αυτά έγιναν κάποιοι δρόμοι και ορισμένα λιμάνια, μπήκε η πρώτη τηλεγραφική γραμμή (1859) και έγινε στην Αθήνα το δίκτυο φωτισμού με γκάζι (1862). Τα περισσότερα δημόσια κτίρια στην Αθήνα αυτή την περίοδο έγιναν με δωρεές από τους Έλληνες των παροικιών και χτίστηκαν σε νεοκλασικό ρυθμό.

Στην εικόνα 4.61 σχέδιο με την κάτοψη και την όψη του εργοστασίου ζάχαρης, που θα κατασκευαζόταν στο χωριό Καινούργιο, στη Στερεά Ελλάδα. Στην 4.62 μετοχή του «Βασιλικού Ζαχαρουργείου της Ελλάδας». Τελικά το εργοστάσιο δεν κατασκευάστηκε ποτέ.

Το πρώτο σχέδιο για τη νέα πόλη της Αθήνας

4.63

Το πρώτο σχέδιο για τη νέα πόλη της Αθήνας, που έκαναν οι αρχιτέκτονες Σταμάτης Κλεάνθης και Εδουάρδος Σάουμπερτ. Όταν η Αθήνα έγινε πρωτεύουσα του ελληνικού κράτους το 1834 ήταν μια μικρή και καταστραμμένη πόλη. Γρήγορα όμως χτίστηκαν νέα κτίρια και η πόλη μεγάλωσε. Ο Όθωνας την έκανε πρωτεύουσα της Ελλάδας, επειδή το όνομά της θύμιζε τους αρχαίους Έλληνες και τον πολιτισμό τους.

4.64

Ακουαρέλα του 1859 του Δανού Θεόφιλου Χάνσεν με την Εθνική Βιβλιοθήκη (1), το Πανεπιστήμιο (2) και την Ακαδημία (3) στην Αθήνα. Για να χτιστούν αυτά τα κτίρια βοήθησαν οικονομικά οι εθνικοί ευεργέτες. Έτσι ονομάστηκαν ορισμένοι πλούσιοι Έλληνες (κυρίως από τις παροικίες) που έδωσαν μεγάλα ποσά για κοινωνικά έργα (έργα δηλαδή που ωφελούσαν όλο τον κόσμο) στο ελληνικό κράτος, αλλά και έξω από αυτό.

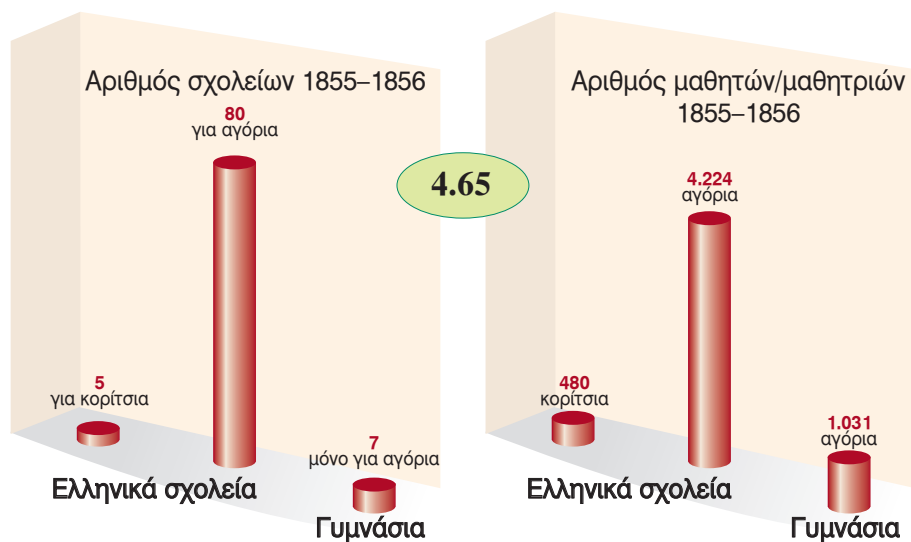
Η εκπαίδευση

Η εκπαίδευση άρχισε να οργανώνεται στο νέο κράτος ήδη από την περίοδο του Καποδίστρια. Στα 1834–1837 δημιουργήθηκαν τρεις σχολικές βαθμίδες:

- ▶ το **δημοτικό σχολείο**. Ήταν υποχρεωτικό και διαρκούσε επτά χρόνια. Στην πράξη όμως πολλά παιδιά, κυρίως κορίτσια, δεν πήγαιναν καθόλου στο σχολείο,
- ▶ το **ελληνικό σχολείο**. Διαρκούσε τρία χρόνια και σε αυτό πήγαιναν μετά την τετάρτη δημοτικού όσοι μαθητές ήθελαν να πάνε στο γυμνάσιο,
- ▶ το **γυμνάσιο**, που διαρκούσε τέσσερα χρόνια. Σ' αυτό έμπαιναν με εξετάσεις όσοι τελείωναν το ελληνικό σχολείο. Όσοι έπαιρναν απολυτήριο από το γυμνάσιο, έμπαιναν στο Πανεπιστήμιο χωρίς εξετάσεις.

Αγόρια και κορίτσια πήγαιναν σε χωριστά σχολεία. Επειδή όμως δεν υπήρχαν χρήματα, χτίζονταν συνήθως σχολεία **μόνο για τα αγόρια**. Πάντως λίγα παιδιά πήγαιναν σχολείο. Επειδή οι δάσκαλοι ήταν λίγοι και τα οικονομικά του κράτους σε άσχημη κατάσταση, στα δημοτικά σχολεία εφαρμόστηκε η **αλληλοδιδασκτική μέθοδος**. Στο πρόγραμμα των μαθημάτων κυριαρχούσαν τα αρχαία ελληνικά από το δημοτικό. Το τότε εκπαιδευτικό σύστημα παραμέλησε τα νέα ελληνικά και την **τεχνική και επαγγελματική εκπαίδευση**.

Για την αλληλοδιδασκτική μέθοδο μιλήσαμε στη σ. 61.

4.66

4.67

Στην εικόνα 4.67 το πρώτο κτίριο όπου στεγάστηκε το Πανεπιστήμιο της Αθήνας, που ιδρύθηκε το 1837 και είχε τέσσερις σχολές (Νομική, Θεολογική, Φιλοσοφική και Ιατρική). Στην 4.66 το πρόγραμμα για τα εγκαίνιά του (3 Μαΐου 1837). Στην 4.68 ακουαρέλα του 1842 του Δανού αρχιτέκτονα Κρίστιαν Χάνσεν με το κτίριο του Πανεπιστημίου, που άρχισε να χτίζεται το 1839. Στο Πανεπιστήμιο μπορούσαν να γραφτούν μόνο φοιτητές. Η πρώτη φοιτήτρια έγινε δεκτή το 1890.

4.68

4.69

Φωτογραφία της Φράνσις Χιλ με μαθήτριάς της (γύρω στο 1865). Ιεραπόστολοι από τη δυτική Ευρώπη και φιλελληνικά σωματεία προσπάθησαν να ενισχύσουν την εκπαίδευση των κοριτσιών στην Ελλάδα. Ανάμεσά τους ξεχωρίζουν ο Αμερικανός Τζον Χιλ και η γυναίκα του Φράνσις που ίδρυσαν το σχολείο στην Αθήνα.

Το εκπαιδευτικό σύστημα κάλυπτε όλες τις βαθμίδες. Όμως εβδομήντα χρόνια μετά, στις αρχές του 20ού αιώνα, ένας στους δύο άντρες και τέσσερις στις πέντε γυναίκες που ζούσαν στην Ελλάδα δεν ήξεραν να διαβάζουν και να γράφουν.

Από τα μέσα του 19ου αιώνα η κατάσταση στο ελληνικό βασίλειο αρχίζει να αλλάζει. Η μεγάλη οικονομική ανάπτυξη στην Ευρώπη επηρεάζει την ελληνική οικονομία: η αγροτική παραγωγή αυξάνεται, και πληθαίνουν οι εξαγωγές και οι θαλάσσιες μεταφορές. Στις πόλεις εμφανίζονται νέα αστικά στρώματα (έμποροι, πλοιοκτήτες, επαγγελματίες), που συγκεντρώνουν πλούτο και δημιουργούν νέες επιχειρήσεις. Η **Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος** αρχίζει να δανείζει χρήματα σε επιχειρηματίες και κτηματίες. Η γενιά που έζησε την Επανάσταση και τις δυσκολίες που συνάντησε το νέο κράτος φεύγει σιγά σιγά από την πολιτική ζωή. Εμφανίζονται **νέοι πολιτικοί με νέες ιδέες**. Οι πολιτικές εξελίξεις την περίοδο 1862–1864 εκφράζουν μια κοινωνία που αλλάζει και που έχει πια νέες ανάγκες.

4.70

Χαρτονόμισμα των εκατό δραχμών που έβγαλε το 1852 η Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος. Είναι τυπωμένο μόνο από τη μια πλευρά.

4.71

Ακουαρέλα του 19ου αιώνα με την Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος που ιδρύθηκε το 1841.

